

DE FÖRSTA VITA I NORDAMERIKA

Syd- och Mellanamerikas upptäckt och erövring var en snabb affär. Den 12 oktober 1492 landsteg Columbus på den ö i Bahama-gruppen, som han kallade San Salvador. Sedan följde conquistadorernas framstötter i snabb följd. Med slutet av 1500-talet hade erövrartågen i stort sett ebbat ut. Under de stora upptäckternas tidsålder voro de två iberiska folken jordens främsta sjöfarare, som växte sig rika och mäktiga genom de skatter, som hemfördes från de nyupptäckta länderna. Portugiserna gingo företrädesvis till Indien, där de snabbt skapade sitt rika handelsmonopol, fotat på ett antal starkt befästa hamnstäder. I förbigående, på väg till Indien, grundade de också ett rikt kolonialvälde i Brasilien.

För övrigt voro spanjorerna de dominerande conquistadorerna. Deras grepp på de underkuvade länderna var ytligt. Det var till en början nästan endast två färdiga skatter, som lockade dem: guld och slavar. Guld roffades samman ur skattkammare och gravar eller vreds ur händerna på de olyckliga, som fördes till slaveri. Stolta och nobla folk drevos i förtvivlan till självmord. Det är påfallande, hur litet spanjorerna gjorde för att under upptäckartiden utveckla de nyfunna ländernas levande rikedomar. På sina håll nådde ödeläggelsen ända därhän, att den infödda befolkningen förintades och att den tropiska vegetationen återtog besittningen av de en gång rika åkerfälten.

John Fiske har i sitt värdefulla verk "The Discovery of America" gett en fängslande utblick över de historiska sammanhang, som gjorde den spanska storhetstiden så kortvarig. Columbus första färd följde som ett jubileumsföretag på den slutliga segern över Granada. Förrän det sista moriska fästet var i Ferdinands och Isabellas våld, hade dessa härskare ej tid över för att tänka på så avlägsna ting som länder bortom Västerhavet. Nu följde i snabb takt upprullningen av det nya "Indien". Men i hemlandet voro alltjämt efterverkningarna av det 700-åriga moriska väldet kännbara. Morerna voro ett industriellt kunnigt och verksamt folk. I den mån som deras politiska välde i Spanien minskades under de långvariga striderna, övergick denna moriska jordbrukande och hantverksskickliga befolkning

till kristendomen. Dessa konvertiter, som gingo under namnet morisker, voro föraktade och illa behandlade av de stolta spanjorerna, som sågo ned på manuellt arbete. Under det århundrade, som följde på Granadas fall, drevo spanjorerna ej blott de yrkeskunniga moriskerna utan också de lika flitiga och händiga judarna ut ur landet. När därtill den spanska kronan engagerade sig i långvariga och kostsamma krig i Nederländerna, sjönk den praktfulla yttre makten kraftlös samman över den inre tomheten. Med armadans nederlag 1588 bröts Spaniens herravälde på havet. Redan före århundradets utgång hade conquistadorernas framfart ebbat ut. Spanjorerna voro vid denna tid redan på defensiven, och under 1600-talet gingo delar av de västindiska besittningarna förlorade till Frankrike och England. Denna nedgång av det spanska väldet ger oss förklaringen till att fransmän och engelsmän så ostörda av spanska sidoinflytelser kunde rycka fram även i de delar av sydligaste Nordamerika, där spanjorerna gjort små framstötter.

När vi nu vända oss till Nordamerikas geografiska besittningstagande, mötas vi av en helt annan tidsbild. Långt tillbaka i tidernas morgon

Huru indianerna fälla träd och urholka kanoter, allt med eldens hjälp. — Efter Hariot.

"Indianerna jaga bjortar på ett sätt som var nytt för oss. Jägaren kryper in i ett stort bjortskinn och sticker in sitt huvud i bjortskallen, kikande genom hans ögonbål som genom en mask. Jag tror inte någon europé kunde göra det bättre." — Efter De Bry.

begynte den långa kavalkaden med de folkvågor, som över Berings sund gåvo Amerika en befolkning, stammande från Asien.

Länge rullade tidens vågor upp mot den stora dubbelkontinentens stränder utan att lämna några spår, som vi lyckats tyda. När äntligen en första stråle av historiens ljus sträcker sig ända bort till dessa fjärran kuster, bäres den av två alltför vackra namn, Grönland och Vinland, båda givna av de karska vikingarna i propagandasyfte. Härom ha vi talat i kapitlet "Nordmannafärderna till Island, Grönland och Vinland".

Det kan med visst fog ifrågasättas, om inte Grönland morfologiskt närmast är att räkna till arktiska Amerika. Längst uppe i norr kommer nordligaste Grönland och Ellesmere Land på båda sidor av Smiths sund helt nära varandra. Den geologiska byggnaden, floran och faunan närma också dessa två polarländer till varandra, och polareskimåerna fara under sina fångstfärder från den ena kusten till den andra.

Men den historiska utvecklingen, liksom också landets överväldigande

storlek frestar oss nordbor att ge en mer fristående plats åt Grönland. Det upptäcktes och koloniserades från Island, en stor upptäckarbragd, där det något obestämda Vinland följde med så att säga på sladden.

Under den senare medeltiden blevo nordbobygderna på Grönland allt mer isolerade och till sist avfolkade genom de en gång så kraftfulla nordmännens utdöende under omständigheter, som ännu äro endast delvis klarlagda. Och dessa Nordhavets stormrörda vatten, som en gång så framgångsrikt övertvärades av vikingarna med "leidarstjernen" som himmels-tecken, de sveptes nu in i senmedeltidens dimmiga legendbildningar. Medan 800—1000-talens händelser framträda i skarp relief, ha vi ytterst svårt att skilja mellan dikt och verklighet i berättelserna om sjöfärder till Nordamerikas kuster under århundradena före Columbus. Krönikorna förtälja bl. a. om Zeniernas föregivna färder till en mängd bevisligen obefintliga öar, möjligen också med något strandhugg på Amerikas kust. Enligt berättelsen skulle Nicolo Zeno 1380 ha seglat ut genom Gibraltar sund på den Atlantfärd, under vilken han följt av sin broder Antonio kom att besöka så många öar och genomleva så växlande öden. Men den bok, i vilken Zeniernas äventyr beskrivas, utkom först 1558, alltså 19 år efter Olaus Magnus berömda Carta Marina, och det förefaller, som om berättelsen om Zenierna skulle vara ett sönderhackat och illa tillrört uppkok på denna karta med därtill hörande text. I alla händelser äro de uppgifter, som möjligen kunna hänföras till Amerika, alltför svävande för att lämna ett gripbart bidrag till upptäcktshistorien.

PINING OCH POTHORST. CABOT

Kanske bättre grundad är den skildring av en dansk-portugisisk upptäckarfärd, som danska forskare i vår tid på rätt sinnrikt sätt fogat samman av en rad strödda detaljer. Förloppet antas ha varit ungefär följande. Den portugisiska nautikern Dom Enrique, som vi kalla prins Henrik Sjöfararen, hade bringats på tanken, att man skulle kunna segla från Norge direkt till Kina och Indien. Prins Henriks kusin var gift med den nordiske unionskungen Erik av Pommern, som till sin för geografisk forskning nitälskande släkting sände ett exemplar av den danske geografen Claudius Clavus karta och beskrivning över norra Europa. På detta sätt etablerades, antar man, en geografisk kontakt mellan Danmark, där Erik höll hov, och

Portugal. Något år före 1474, man antar snarast 1472, utrustades på den portugisiska kungens begäran av kung Kristian I en expedition, som ställdes under ledning av två danska sjöfarare Pining och Pothorst. Den förre var av tysk börd och företrädde en tid danska kronan på Island, där han med kraft motsatte sig de engelska och hanseatiska köpmännens vilda framfart. 1490 var han kommandant på ön Vardöhus. Om Pothorst veta vi just ej mer, än att han påtagligen hyste varmt intresse för Danmarks främsta dåtida sjöstad Helsingör, vars Mariakyrka han lät utsmycka med takmålningar, bland vilka vi finna hans egen bild och vapen. Expeditionens navigatör var Johannes Scolvus eller Jon Skolp, troligen av norsk härkomst. Portugisen João Cortereal och möjligen några av hans landsmän deltog också i färden.

Sannolikt utgick expeditionen från Norge och uppehöll sig en längre tid på Island. Vid Grönlands östkust, där man var utsatt för häftiga stormar och hade ett allvarligt haveri, uppsattes ett sjömärke. Detta förfarande erinrar om portugisernas bruk att på Afrikas kust uppresa vardar eller stenpelare som ett tecken till besittningstagande. Det berättas också, att expeditionen kommit i strid med eskimåiska "sjörövare". Man seglade sedan mot sydväst och gjorde en landstigning, enligt förmodan på Newfoundland. Här bodde Quij-stammarna, om vilka talas på en gammal jordglob i samband med portugiser och Johannes Scolvus "som försökte segla till Indien och Moluckerna". Det nordliga sund eller De tre brödernas sund, som nämnes på denna glob, antas möjligen vara Belle Isle-sundet. Portugisen Cortereal, som deltog i Pinings och Pothorsts expedition, hade två söner, Gaspar och Miguel, vilka under åren 1500—1503 företogo färder till de kuster, som befarits av fadern, men underrättelserna om dessa färder äro mycket ofullständiga och rätt förvirrade.

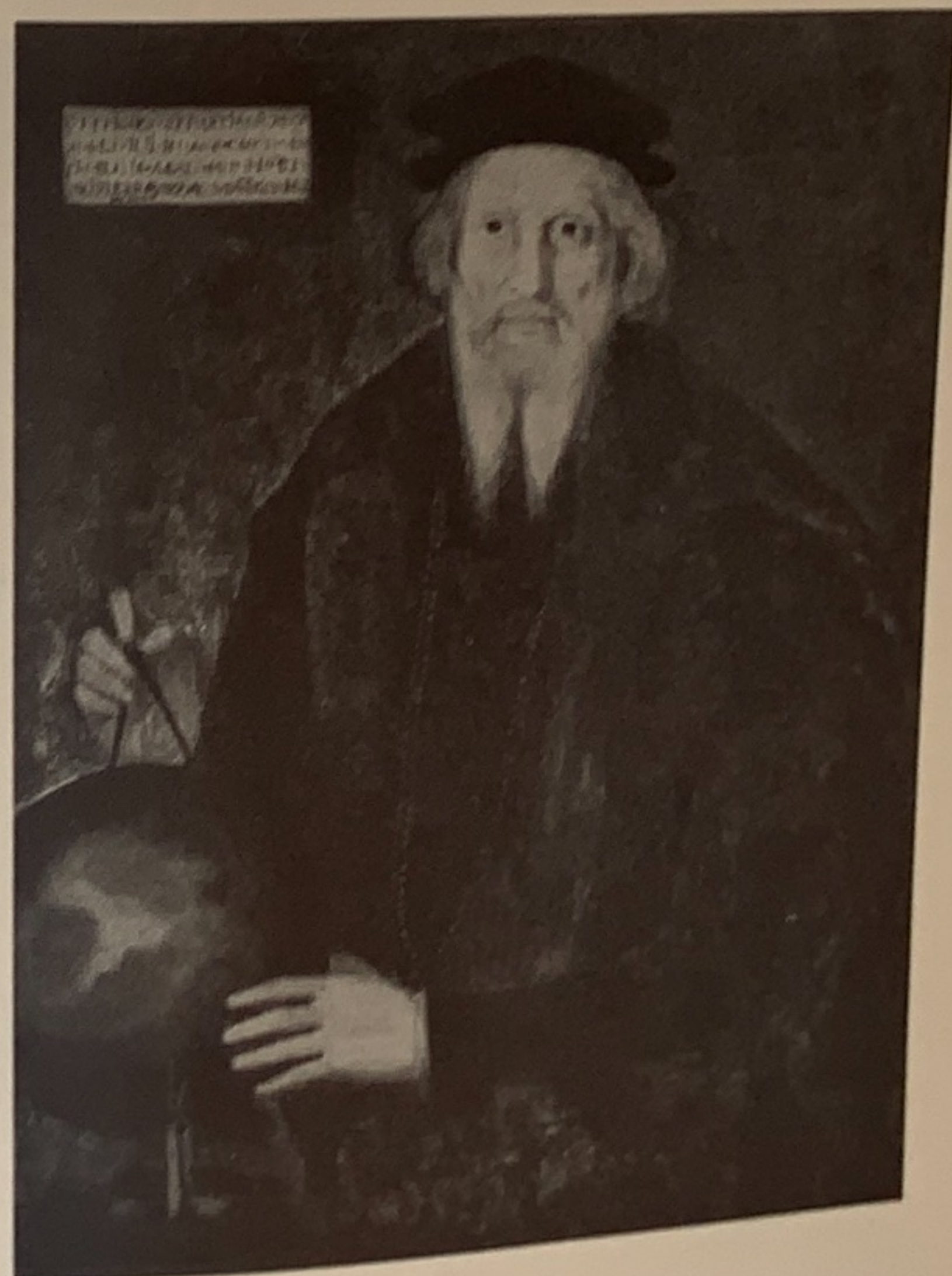
Några år tidigare, 1497, visades för första gången den engelska flaggan i dessa farvatten. Men det var ej en engelsk sjökaptan utan — som det ofta hände den tiden — en italienare, som stod i spetsen för företaget. Giovanni Caboto, eller som han i England kallades John Cabot, härstammade liksom Columbus från Genua, om han än under en följd av år bodde i Venedig. Han gifte sig med en venetiansk dam och fick tre söner, av vilka den andre i ordningen, Sebastiano, föddes 1474. Omkring år 1490 överflyttade Cabot till England och bosatte sig i Bristol, som då för tiden var landets främsta sjöstad näst London. Från Bristol bedrevs en omfattande handel på de isländska fiskerierna. Dessa köpmän voro intresserade av maritima upptäckter, och redan 1480 sändes enligt en uppgift ett par

skepp för att "söka efter ön Brazil väster om Irland". Nyheten om Columbus första resa hälsades av Cabot och hans engelska vänner med mycken beundran, och det föreslogs, att England också skulle försöka sig på upptäckter i "Indien". Med ett enda fartyg avseglade Cabot från Bristol i början av maj 1497 och kom på midsommardagen i sikte av "ön Brazil och de sju städerna samt storkhanens rike". I slutet av juli var han tillbaka i Bristol, och enligt de kungliga räkenskaperna tillerkände Henrik VII den 10 augusti "to hym that founde the new isle" den rätt anspråkslösa belöningen av tio pund sterling! Upptäckten synes ha gjort sensation. En italienare, som skrev ett brev från London tretton dagar senare säger: "Hedersbevisningar hopas på Cabot, han har fått titeln storamiral, han går klädd i siden och Londonborna springa som galningar efter honom." Det är svårt att med de ytterst torftiga uppgifter, som äro bevarade från denna färd, fastställa, var på Nordamerikas kust Cabot fick landkänning. Två notiser ha nyttjats i detta syfte. Enligt den ena var havet ytterst fiskrikt, vilket synes peka mot Newfoundlandsbankarna. Enligt den andra uppgiften var klimatet varmt tempererat, vilket pekar hän mot en något sydligare del av kusten. Följande år, 1498, seglade Cabot med fem skepp för att fullfölja sin upptäckt. Det är den sista direkta uppgift vi ha om honom. Det har ifrågasatts, att han dog under färden och att befälet övertogs av sonen Sebastian. Denne gjorde anspråk på att ha företagit en eller annan senare resa till dessa kuster. Som vi redan omtalat företog han 1526 en expedition till Sydamerika under spansk flagga. Men han återvände till England och blev där ledare av "The Muscovy Company", som drev handel med Ryssland över Vita havet.

UNGDOMSKÄLLAN

Bland indianernas sagor handlar en om Ungdomskällan, som ligger djupt inne i skogen på en ö. En gubbe, som drack ur den, återvann sin ungdom, och en gammal kvinna, som badade sitt rynkiga anlete i det klara vattnet, såg sin spegelbild bli fager, kinden rosig och blicken klar. Lycklig den som fann denna undergörande källa!

Juan Ponce de León, som på sin tid tagit del i Columbus andra resa, satt 1512 som guvernör på östra Puerto Rico. Han fick konung Ferdinands tillåtelse att företa en sjöresa för att erövra ön Bimini, som enligt traditionen på Antillerna låg någonstans norrut och i sitt inre dölde den under-

Sebastian Cabot
(1474—1557), nautiker och upptäcktsfarare, som antages ha besökt både Kap Breton, Nova Scotia och Sydamerika.

görande källan. En marsafton 1513 stack han till sjöss från Puerto Rico med två karaveler och en brigantin. Under färden norrut gjorde man strandhugg på den från Columbus första resa berömda ön Guanahani, och den till åren komne, men ännu levnadslustige Ponce de León smakade på allt vatten han kunde finna men utan att återfå sin flyktande ungdom. Så seglade man vidare norrut, och den 27 mars, som var påsken, fick spanska kallad Pascua Florida, fick man land i sikte, och denna kust fick namnet Florida. Att detta var en del av fastlandet, misstänkte ingen vid den tiden. León följde kusten norrut till det nuvarande St. Augustine. Här vände han och seglade runt halvön till dess västra sida. Befolkningen på kusten gick överallt till angrepp. Ponce de León kom tillbaka till Puerto Rico med flera pannrynkor än han hade, då han drog ut. Först 1521 kunde han, nu en tandlös gubbe, återvända till Florida. Men

även denna gång misslyckades han i sitt sökande efter ungdomskällan. I stället fick han under en strid en flintpilspets i foten och dog på Cuba efter långvarigt lidande.

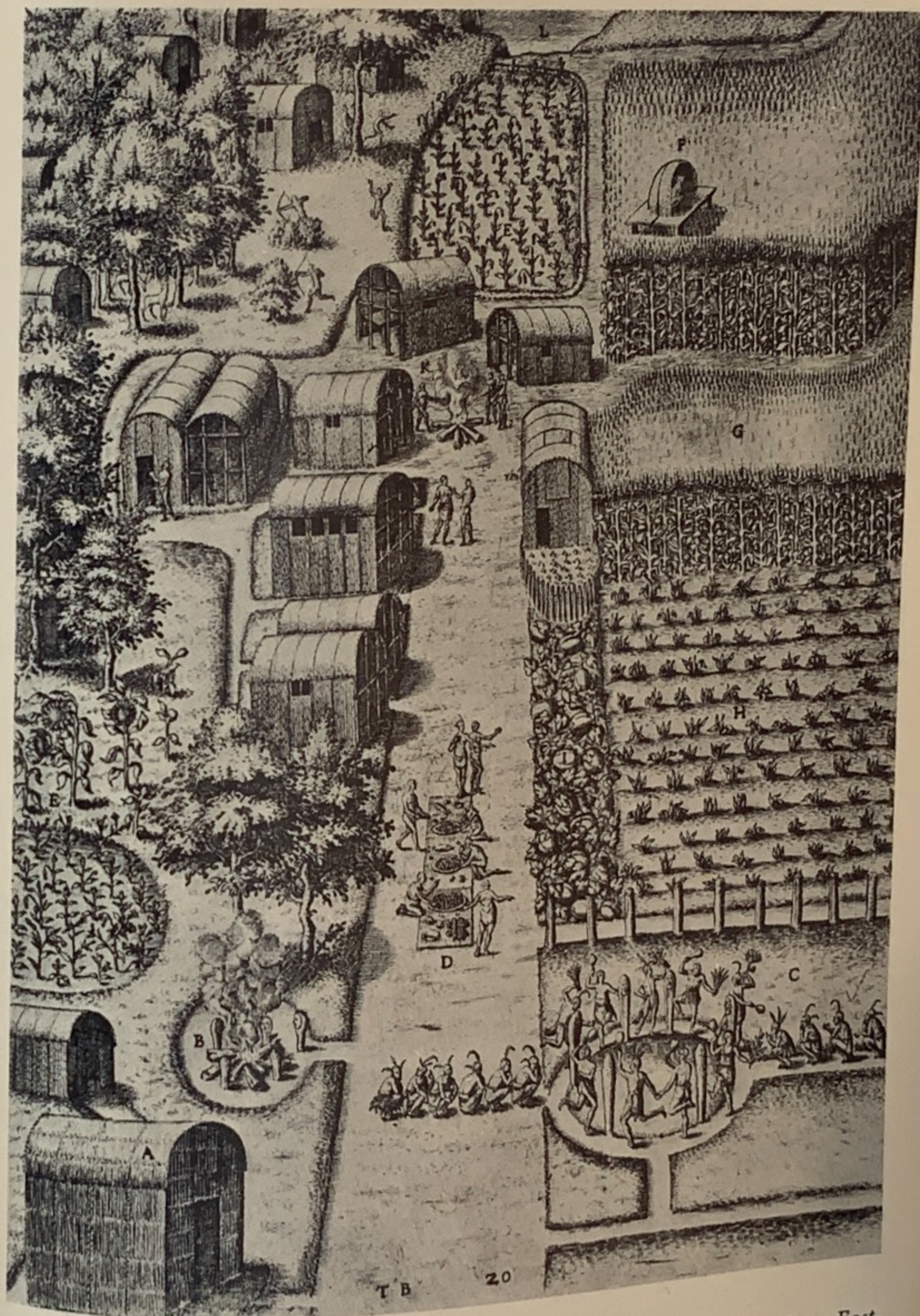
UPPTÄCKTEN AV MISSISSIPPI

Snart blev det klart, att Florida ej var en ö, utan en del av fastlandet. 1519 följde Alvarez de Pineda kusten till den plats, där Tampico nu ligger. Här träffade han Cortés och hans folk under deras första exkursioner före grundläggandet av Vera Cruz. Han vände nu tillbaka till Mexikanska golfens nordkust och upptäckte Mississippi, som han kallade Rio de Santo Espiritu. Hur långt han seglade upp för floden, är icke känt, men han tillbringade här sex veckor under byteshandel med indianerna. De voro vänliga och torde ha mött främlingarna med samma föreställning, att de vita männen voro övernaturliga väsen, som i Mellan- och Sydamerika överallt var den första kontaktbilden under conquistadorernas skede. Pineda berättar, att han såg en anseelig stad och inte mindre än fyrtio byar, samt att indianerna buro smycken av guld.

Denna resa skapade ett nytt intresse för upptäckter i nordlig riktning.

Juan Ponce de León. — Efter Cronau.

Indianbyn Secota. A = Hödingens hus. B = Plats för bön och offer. C = Festplatsen. D = Taffel efter den religiösa festen. F = Vaktmannen som med ständigt buller håller fåglarna borta från skördefältet. — L = Floden där vatten hämtas. — Efter De Bry.

En mäktig drivande kraft, sporrande till färder norrut, kom med nyheten om att ett av Magellans fartyg fullbordat färden runt jorden och därunder övertvärat ett hav väster om Amerika, vida större än de andra oceanerna. Den lilla utblick över "Mar del Sur", som Balboa fått från sin bergstopp på Panamánäset, vidgades nu till en av jordkunkskapens väldigaste vyer. Nu var det ej längre tal om att Columbus funnit Indien. Ett ofantligt hav låg mellan Amerika och Cathay. Men vägen genom Magellans sund var lång och farofull, medan det å andra sidan blivit uppenbart, att en sammanhängande kustlinje, som stängde all genomfart västerut, sträckte sig allt från St. John-floden i Florida ner till den av Magellan funna passagen. Den enda möjligheten att finna en västlig genväg till Stilla havet låg åt norr, och sålunda började nu den 330 år långa kampen för att finna en nordvästpassage, och den vann sin formella avslutning först 1854, då Sir Robert McClure efter hård kamp med polarhavets ismassor tog sig fram från Berings sund till Davis sund. Innan ännu upptäcktsresorna pressades upp till de isfyllda polarvattnen, sökte en rad av sjöfarare sig upp utefter Nordamerikas östkust och lämnade därvid bidrag till kartbilden. Sålunda växte där fram bilden av en kontinent, som skulle bli en av de rikaste på jorden.

NORRUT LÄNGS NORDAMERIKAS ÖSTKUST

Den förste av dessa navigatörer var Lucas Vazquez d'Ayllon, som 1524 seglade norrut från Española och sökte efter en genomfart i mynningen av Jamesfloden och Chesapeakeviken. Så till vida misslyckades han, men han tyckte om landet och började 1526 bygga en stad, San Miguel, ungefär där engelsmännen 81 år senare lade grunden till Jamestown. Han brukade negerslavar för detta arbete och häri få vi sålunda se den ringa början till en folkinblandning, som skulle bli en av de stora och svåra rasfrågorna i Förenta Staternas historia.

En annan spanjor, som sökte efter en nordlig väg till Kryddöarna, var Estevão Gomez, samme man som så skamligt hade deserterat från Magellan genom att ta befälet över "San Antonio" och återvända till Europa. Han seglade 1525 utefter Nordamerikas östkust allt från Florida till Labrador. Kap Cod, Narragansett-bukten samt mynningarna av Connecticut-, Hudson- och Delawarefloderna besökte han. Betecknande för dåtidens ringa uppskattning av dessa upptäckter är det omdöme, som Petrus Martyr,

"När jag jagade i skogen, fick jag se hövdingen Saturiba och hans gemål ute på en promenad. Han var klädd i ett bjortskinn, så fint preparerat och målat i flere färger, att jag aldrig sett något vackrare." — Efter De Bry.

en berömd skriftställare på 1500-talet avger rörande Gomez resultat. Efter att ha påpekat, att ej heller denne sjöfarare lyckades finna en väg till Cathay, säger Petrus Martyr, att Gomez visserligen funnit "angenäma och nyttiga länder" på våra (= Sydeuropas) breddgrader. "Men", tillägger han, "vad nytta hava vi av detta, som redan tillhör alla Europas folk. Nej, till södern, till södern, till de utomordentliga rikedomarna under vändkretsen. De som söka skatter, böra ej fara till den kalla och frusna Norden."

Men redan året före Gomez resa hade en italienare i franska kungens uppdrag besökt samma trakter. Florentinaren Giovanni di Verrazano, som förde ett franskt kaparfartyg, hade lyckan med sig att göra ett stort kap, som med en gång fäste uppmärksamheten vid honom. Han antrade nämligen och tog ett av Cortés hemsänt skepp med en del av Montezumas skatt. När han sedan erbjöd sig att söka en väg norr om Amerika till Indien, svarade detta väl mot stämningen i Frankrike, där man med avund såg, hur Portugal och Spanien gjorde sig till herrar över rikedomarna bortom haven. Det berättas, att den franske kungen Frans I skrev till kungen

av Spanien och med ironiska vändningar frågade, om Adam insatt de spanska och portugisiska potentaterna till sina universalarvingar, i vilket fall kung Frans gärna ville se arvshandlingen i fråga.

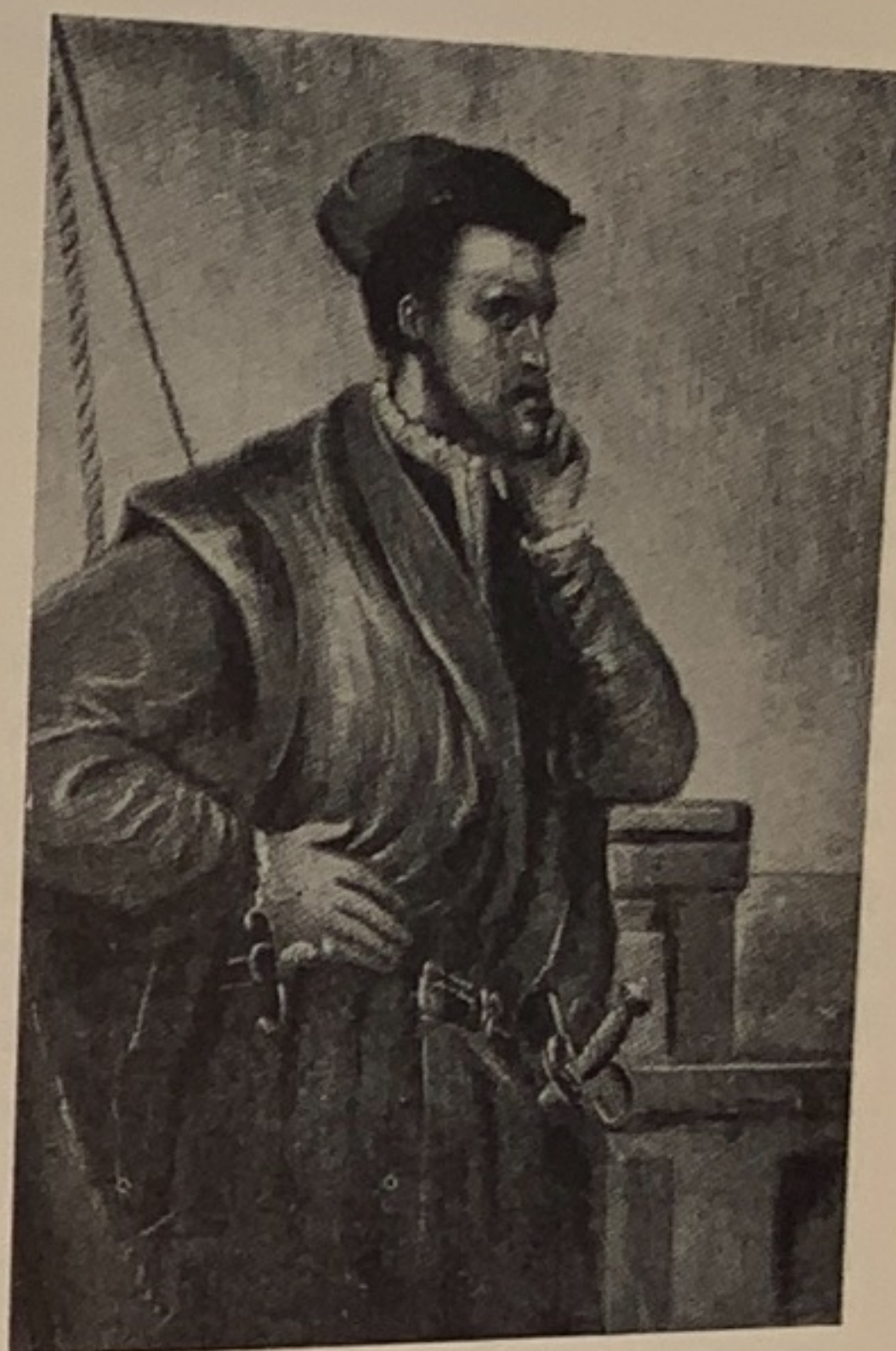
I alla händelser fick Verrazano fullmakt att med skeppet "Dauphin" och en besättning på femtio man företaga den färd, som han föreslagit. Från en liten klippö tätt invid Madeira styrde han på nyåret 1524 västerut. Efter att ha genomkämpat en våldsam storm, fick han i sinom tid sikte på en kust, "som aldrig varit sedd av någon, vare sig i gammal eller ny tid". Det var kusten vid det nutida Wilmington i Nordcarolina. Först följde han kusten åt söder, men då han där icke fann någon hamn, vände han och gick norrut. Han såg många infödingar och blev förtroendefullt och vänskapligt mottagen av dem, vilket alls icke hindrade honom att bortröva en åttaårig pojke för att kunna uppvisa honom för franske kungen. Detta berättar han i förbigående som en självklar sak.

Under färden norrut upptäckte Verrazano en vacker plats mellan några branta klippor, där en mycket stor och djup flod banade sig väg ut till havet. Sedan fartyget ankrat i flodmynningen, rodde Verrazano med en av skeppsbåtarna upp i floden och fann stränderna tätt befolkade av infödingar, som kommo honom till mötes med påtaglig glädje och höga rop av förundran. Detta är den enkla beskrivningen på den plats, där nu den mäktiga världsstaden New York är belägen.

I Narragansett-bukten uppehöll sig Verrazano i femton dagar och försåg sig från de hjälpsamma och välvilliga indianerna med mycket, som expeditionen saknade. Under fortsättningen av färden förbi Kap Cod norrut till kusten av Maine vittnade de stora barrträdkogarna och infödingarnas mer barbariska typ om att man kommit in i en kallare klimattyp. Då provianten började tryta, satte Verrazano nu kursen hem till Frankrike.

Det var en kuststräcka av enastående framtida betydelse, som Verrazano här hade upptäckt. Där han fann endast spridda byar, ligger nu en industriellt och kommersiellt enastående tätbygd med toppar i jättestäderna Baltimore, Philadelphia, Boston och New York. Denna framgångsrika expedition fick också en vittgående betydelse, i det den sporrade fransk företagsamhet att engagera sig i ett stort upptäcks- och kolonisationsföretag i Nordamerika, vilket sträckte sig 250 år fram i tiden och var rikt på lysande och ridderliga bedrifter.

Jacques Cartier, en dristig skeppare från Bretagne, var den som närmast följde i Verrazanos kölvatten. I april 1534 seglade han ut från S:t Malo

Jacques Cartier. — Efter porträtt av F. Ryss i stadshuset i S:t Malo, Frankrike.

och nådde efter en snabb överfart kusten av Newfoundland, och genom Belle Isle-sundet styrde han in mellan Newfoundland och Labrador. Här väntade honom en stor överraskning, i det han mötte landsmän ombord på ett fiskefartyg från La Rochelle. Denna episod väcker oss till besinnande av ofullständigheten i vår kunskap om upptäcktsfärderna under dessa avlägsna tider. Vad vi känna till, är övervägande färder som gått ut under kungligt patent eller av en händelse fått en uthållig krönikör. Troligen gingo tiotal av små oansenliga fiskefartyg till de rika Newfoundlandsbankarna, kanske redan innan upptäckten av detta stora fiskevatten blev officiellt registrerad. Kände vi historien om dessa namnlösa färder, skulle kanske hela upptäckarförloppet få redigeras om efter helt nya linjer. Cartier seglade längs västkusten av Newfoundland över till Prins Edward-ön och New Brunswick. Efter att här förgäves sökt den åtrådda passagen till Västerhavet, styrde han till den stora Anticosti-ön och därifrån genom Belle Isle-sundet hem till Europa.

Cartier var fullt på det klara med, att hans uppgift var löst endast till en del. Bakom Anticosti kunde ännu dölja sig den så ivrigt åtrådda förbindelsen med Stilla havet. Därför seglade han redan följande vår (1535)

ut på en ny färd med tre fartyg. Våldsamma stormar fördröjde färden, så att han först långt fram på sommaren styrde in genom Belle Isle-sundet. Den 10 augusti löpte han in i en liten bukt, som efter dagens helgon, S:t Laurentius, fick sitt namn, vilket senare som S:t Lawrence-viken kom att gälla för hela det vida vattnet innanför Newfoundland, liksom också för den väldiga flod, som mynnar däri och är Canadas väg ut till havet. Han fortsatte nu uppför floden, och en av öarna däri, som nu bär namnet Orleans Island, kallade han Isle de Bacchus, emedan skogarna på ön voro fulla av vilda vinrankor. Här möter oss åter samma uppgift, som ledde de gamla vikingarna att kalla landet Vinland, och man antar också, att det kanske var just i denna trakt som Torfinn Karlsevne gjorde sitt kolonisationsförsök.

Cartier bekantade sig här med den lokala indianstammen, huron-indianerna. Han trodde sig nu ha kommit till ett konungarike Canada med en härskare vid namn Donnacona. Senare blev det klart, att Donnacona var bara en byhövding och att Canada bara var huronspråkets ord för by eller boplatz. Icke dess mindre blev det namnet på ett mäktigt land i det brittiska samväldet.

På den plats vid floden, som Cartier gav namnet Sainte-Croix, ligger nu staden Quebec, som under nära hundra år var Canadas huvudstad och ett spärrfäste vid floden. Med ett litet segelfartyg och två båtar trängde Cartier vidare uppför floden till en befäst by eller liten stad Hochelaga, "platsen vid bäverdammen". Denna plats låg, där Ottawafloden förenar sig med S:t Lawrencefloden. En närbelägen bergshöjd fick namnet Mont Royal, och detta namn blev sedan till Montreal, Canadas största stad.

Från Hochelaga återvände Cartier till sina skepp i hamnen vid Sainte-Croix. Här övervintrade han och fick genomleva en vinter, vars stränghet helt överraskade fransmännen. Skörbjugg minskade skaran med 25 man, och resten räddades tack vare indianernas råd att dricka ett avkok på baren och barken av den kanadensiska tallen. Erkännsamt skriver Cartier här om, att "om Louvains och MontPELLIERS alla läkare kommit med alla sina läkemedel, hade de på ett år ej kunnat uträtta så mycket som denna dekokt gjorde på en vecka".

Överallt och på alla vis hade indianerna varit hjälpsamma mot Cartier och hans folk, förseende dem med livsmedel och andra förnödenheter. Icke dess mindre rövade Cartier med list och våld till sig hövdingen Donnacona och förde honom med sig till Frankrike. Visserligen hade han lovat hövdingen att föra honom tillbaka. Men därav blev intet. Det dröjde

flera år, innan Cartier kunde återvända till Donnaconas land, och då var den olycklige indianhövdingen för länge sedan död.

Sedan Cartier nu visat, att landet slöt sig samman i S:t Lawrencevikens innersta del, var det fastslaget, att det ej existerade någon genomfart allt från Floridas sydspets upp till Labrador. Åter reste sig uppe i norr en landbarriär för européernas längtan västerut, på samma sätt, som fallet varit i Karibiska havet och i Mexikanska golfen. Men erfarenheterna från dessa två havsområden visade, att landbarriären var smal och Västerhavet nära på andra sidan, och detta torde ha bidragit till att det för Nordamerikas vidkommande växte upp en fantasibild, att landbarriären även där var mycket tunn och att det på andra sidan låg ett stort vatten, som fick namnet Verrazanos hav. Härmed förhåller sig så, att Hieronimo Verrazano, broder till den under fransk flagga seglande upptäcktsfararen, 1529 ritade en karta för att visa sin broders nyfunna kuster. Denna karta visar ett smalt näs mellan Florida och den av Giovanni Verrazano befarna kustlinjen. Det krävdes ett långvarigt arbete av många resenärer, innan Nordamerikas konfiguration blev i sina huvuddrag känd. Slutfasen, utforskandet av kontinentens väldiga arktiska ögrupper och isfyllda sund, har fått sin behandling vid skildringen av polarfärderna.

Låt oss nu återvända till sydligare trakter. Nordamerikas västkust var ju under upptäckartiden långt mindre tillgänglig än östkusten. Men lika fullt kunna vi notera ett par försök att på den vägen finna en genomfart mellan Stilla havet och Atlanten. 1542 seglade Juan Rodriguez Cabrillo norrut utanför Californiska halvön, men avled på vägen. Hans styrman fortsatte emellertid resan, enligt uppgift ända till 43° n. br. Den engelske sjöhjälten och ärkepiraten Sir Francis Drake sökte under sin världsomsegling 1577—1580 en genomfart så långt norrut som vid Oregons kust. Även om dessa färder förfelade sitt föresatta syfte, fastställde de dock västkustens kontur på ett par ställen.

JAKTEN EFTER GULD

Vi minnas Alvarez de Pineda, som 1519 upptäckte Mississippi och vid dess stränder såg indianer bärande guldsmycken. Vi minnas också Pánfilo de Narváez, som 1520 så skändligt misslyckades i sitt uppdrag att fångsla Cortés och föra honom som rebell till Cuba och som i stället infångades av den snabbe och slagkraftige Cortés. När sedan Narváez kom lös igen

och fick höra om guldsmyckena vid Mississippi, tyckte han, att det var den vackraste klang han någonsin hört. När det var så mycket guld att hugga för sig uppe i Mexico, varför skulle det inte kunna finnas massor också vid Rio de Santo Espiritu? Han fick kungligt tillstånd att erövra och råda över kustlandet på norra sidan av Mexikanska golfen, och i mars 1528 seglade han från Cuba med 4 skepp förande 400 soldater och 80 hästar. Han gick i land på västkusten av Florida och gav skeppen order att kryssa längs kusten. Men då den lilla hären, efter ett lika ansträngande som resultatlöst rövartåg inåt landet, åter kom ut till kusten, voro där inga fartyg att se. De hade fortsatt västerut följande fastlandskusten, och då man efter en lång väntetid ej såg något spår av den landsatta truppen, gick färden tillbaka till Cuba under intryck av att hela spelet var förlorat.

Med något mer än halva sin styrka i behåll stod nu Narváez på en främmande strand, helt avskuren från sin bas på Cuba. Nu satte man igång att bygga fartyg. Av sporrar och stigbyglar smiddes sågar, yxor och spik, av hästarnas manar och svansar flätades tåg. Karlarnas skjortor syddes ihop till segel. Var dag slaktades en häst till föda åt truppen, och för att skaffa proviant till sjöfärden rövade man majs från indianerna. Redan efter 16 dagars förlopp kunde man sjösätta 5 båtar, vardera rymmande 50 man.

En hel månad gick färden längs kusten västerut i förhoppning att man skulle kunna ta sig fram till Mexico, där det fanns landsmän. Ofta fick man spisa majsens rå, och vattnet ruttnade i säckarna av råa hästhudar. En storm skingrade båtarna. Narváez hade förlist med en av båtarna, men i de två, som till sist nådde stranden, var en man, Nuñez Cabeza de Vaca, som genomlevde hela det fasansfulla äventyret och sedan sammanskrev en berättelse därom.

Snart var det endast fyra man kvar, Cabeza de Vaca och tre andra. En tid var Cabeza alldeles ensam bland indianerna och fick slita som en slav för att rädda livet. När han kom över till fastlandet, slog han sig på gård-farihandel. Snäck- och musselskal samlade han på havsstranden och sålde dem inne i landet mot skinnvaror, ett slags röd jord och stenar till pilspetsar, vilket allt han förde ut till kusten. I sex år levde Cabeza och hans tre kamrater hos olika indianstammar. Tidtals fingo de rent av göra slavtjänst under indianerna. Men småningom lyckades de förvärva anseende som mäktiga medicinmän och erhöilo ibland rika gåvor av kött och annan mat. Andra tider tvingades de nöja sig med kaktusfikon och andra vilda frukter.

Under dessa mödosamma vandringsår gingo de fyra männen ur hand i hand mellan olika indianstammar i Louisiana och Texas. De lärde sig,

Huru indianerna rosta sina stora fångster av fisk. — Efter De Bry.

att i dessa trakter var majsens det mest pålitliga födoämnet, och de marscherade i den riktning, där de väntade att kunna skaffa sig majs. På detta vis kommo de till puebloindianerna, som odlade majs, bönor och bomull i stor skala och levde i stora byar, pueblos, med hus i flera våningar. Så kommo de till trakter, där deras landsmän lämnat spår efter sig. En dag sågo de ett järnspänne till ett svärdsbälte, och indianerna förtalde, att det hörde till ett folk, som bar skägg och hade hästar. Efter åtta år av umbäranden och långa vandringar nådde de till sist genom Chihuahua och Sonora en av de spanska utposterna vid mynningen av Californiaviken. Då man ej vet så noga, var dessa flyktingar dragit fram, är deras vandring ej av större geografisk betydelse. Men för etnografen är Cabeza de Vacas anteckningar en viktig kunskapskälla. Han talar också om ett slags "kor" med små horn och mycket långhårig manke. Detta var, så vitt vi veta, första gången vita män sågo den amerikanska bison.

När det genom Cabeza de Vacas vandringar blivit känt, att det fanns så vidsträckta landområden norr om det av spanjorerna besatta Mexico, beslöts det, att man skulle utforska dessa trakter genom en ny rekognoscering, och denna baserades på föreställningen, att sju rika städer skulle finnas uppe i norr, en kontinental parallell till de sju städerna på ön Anti-

lia. Företaget anförtroddes åt franciskanmunken Fray Marcos, som varit med Pizarro i Peru och med Alvarado i Guatemala. Han fick med sig negern Estebanico och några indianer, som fått sin skolning i Mexico. Tack vare dessa indianska följeslagare rönt han ett mycket gästfritt mottagande under färdens första del. När de komma till Matape, en indianby i Sonora, fingo de klara besked om ett land, som låg trettio dagsmarscher norrut. Där funnos sju stora städer med hus av sten och kalk i fem våningar och med rika inläggningar av turkos.

Verkligheten bakom denna romantiska berättelse var de sju pueblor vid Zuñi i New Mexico. Negern Estebanico färdades några mil före Fray Marcos, och han uppträdde skrytsamt med de turkoser och de vackra indianflickor, som han fått som presenter på vägen. När han kom till den första av Zuñi-byarna, ville dennas främsta män ej släppa in honom inom muren. När han uppgav sig vara förelöpare och sändebud för en vit man, misstänkte de honom vara en skurk och spion. Hur kunde en svart representera en vit? När negern såg denna vändning av händelserna, blev han rädd och flydde. Men därmed förlorade han det lilla anseende han kunde ha kvar, och snart hade förföljarna skjutit en dödande pil genom hans hjärta. Fray Marcos indianska följeslagare blevo nu rädda, och det mesta den gode patern kunde göra var att klättra upp på en kulle nära intill och därifrån blicka ner på pueblon. Sedan återvände han i stor hast till Mexico i augusti 1539 efter fem månaders bortavaro.

Pueblo-indian. New Mexico. — Efter Cronau.

Pueblobyn Zuñi. — Teckning efter naturen av Cronau.

Vid sin hemkomst berättade Marcos att "staden" som han sett från en kulle i närheten var större än staden Mexico. Ryktet började nu växa: i de sju städernas land runno floderna över silversand, de praktfulla palatsen hade fönsterrutor av ädelsten, och ljuva slavinnor knäföllo framför furstarna med underbara rätter i guldskålar.

För att erövra detta undrens land till den spanska kronan marscherade Vasquez de Coronado i början av år 1540 norrut med en här på tusen man, dels spanjorer, dels indianska hjälptrupper. Färden gick först rätt nära Stillahavskusten, övertvärande Gilafloden. När man kom till den by, som i fader Marcos minne blivit till en lysande stad, utstötte soldaterna de vildaste förbannelser över patern, som lockat dem till denna eländiga pueblo, vilken de togo med storm på en timmes tid. Coronado sände nu ut patruller åt flera håll, och åt en av dessa, ledd av Cardenas, blev det förunnat att som de första vita skåda ett av jordens främsta naturunder, Coloradoflodens kanjon, där den till femtonhundra meters djup skurit sig en utomordentligt rikt skulpterad erosionsränna genom till stor del vågräta och praktfullt färgade sedimentlager. Själv drog Coronado österut över vattendelaren mellan Colorado, som rinner till Californiaviken och Rio Grande, som flyter ut i Mexikanska golfen.

Vid Rio Pecos fingo fantasibilderna åter makt över denna trupp. Av en

indiansk slavs berättelse fingo spanjorerna för sig, att det i nordost låg ett land, Quivira, där hövdingen sov under ett träd behängt med guldklockor, som vyssjade honom in i ljuva drömmar. I april 1541 bröt Coronado upp, gick över Pecosfloden och marscherade mot nordost. Han kom nu från högplåtarna ner på oöverskådligt vida, gräsklädda men trädlösa prärier, där majsodling var okänd. Indianerna, som levde där, livnärde sig med jakt på bisonhjordarna. När man efter veckor av marsch över grässtäppen, på andra sidan av Arkansasfloden, kom till Quivira, fanns där intet guld. Hövdingarna buro endast enkla kopparprydnader, kanske var hela guldsagan endast ett språkligt missförstånd? Till straff för att han ingenting funnit av värde, blev Coronado vid hemkomsten berövad sin ställning som ståthållare över Norra Mexico.

Fernando de Soto, som var med Pizarro i Peru och som i ett historiskt ögonblick sökte att skrämma Atahualpa genom att låta sin häst stegra sig tätt inpå Perus stolte härskare, ville söka skaffa sig ett eget guldland, och i trots av hans landsmäns tidigare motgångar i Florida gjorde han ännu ett försök i detta av djungel och förrädiska träsk fyllda land. Med 570 soldater och 223 hästar landsteg han i maj 1539 på västkusten av Floridahalvön. Så snart man kommit i ordning på stranden, började jakten efter slavar. Under ett av dessa rövartåg fingo de se en vit man mitt i

Coronados marsch. — Efter Inman, "The Old Santa Fé Trail".

I en Puebloby. — Teckning efter naturen av Cronau.

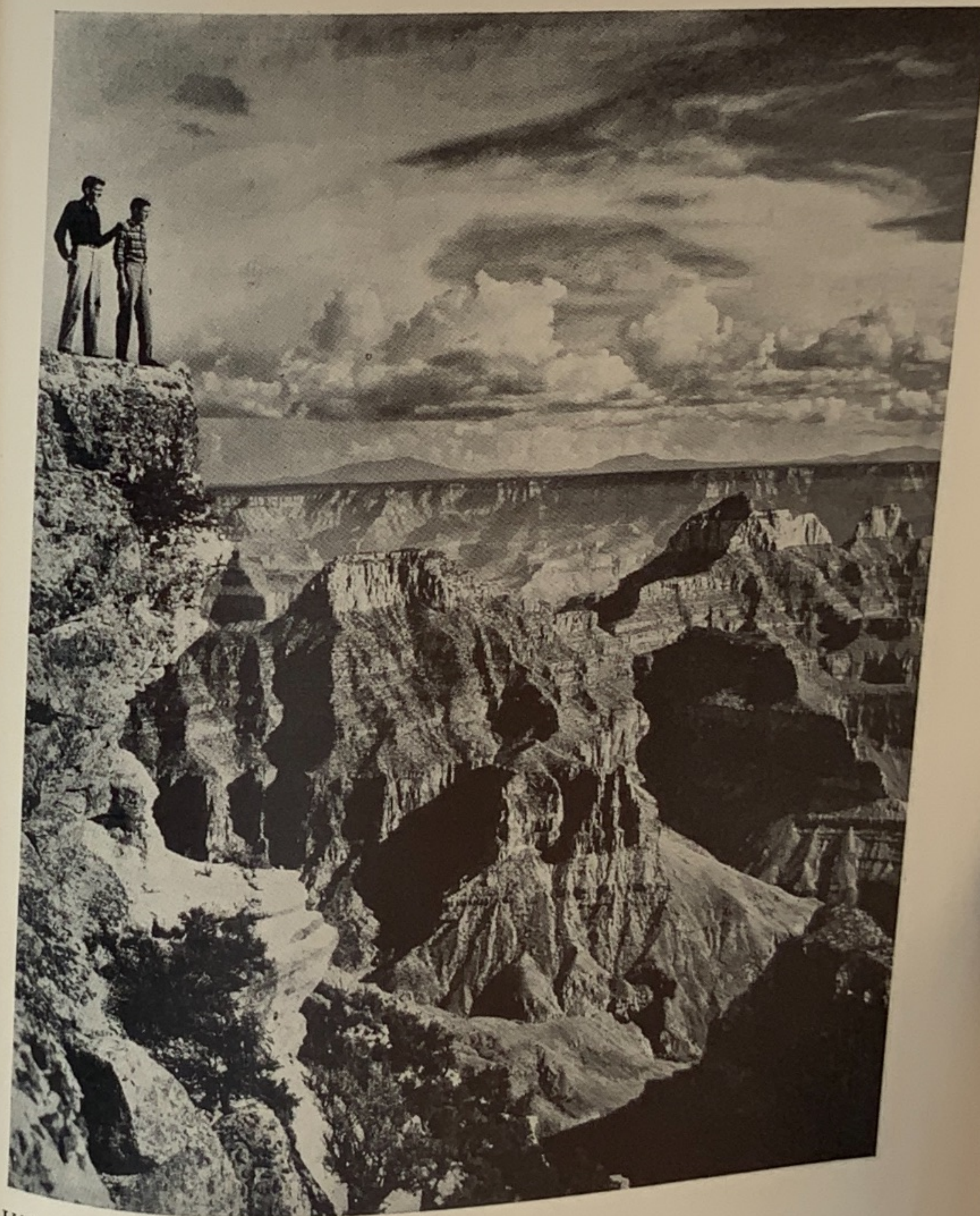
en indianflock. Han var naken och solbränd. Armarna voro tatuerade på indianernas maner. Det var en överlevande från Narváez expedition, som i tolv år levt bland indianerna och blivit väl behandlad av dem. Han

blev nu en förträfflig tolk åt de Soto men dog under färden. Den första frågan till honom var, om det fanns något guld och silver, varom han ej kunde ge något besked.

Marschen genom subtropiska skogar och förrädiska sumpmarker blev både långsam och farlig. Åter började underliga sägner att spöka kring dessa grymma och krigiska främlingar. En indiansk slav berättade om ett fjärran land långt uppe i nordöst, som hade omätliga tillgångar av guld. Och över detta underland regerade en kvinna av sällsynt skönhet. I mars 1540 satte sig hären igång för att finna detta rika land. Tvärs igenom den nutida staten Georgia gick marschen. Visserligen fann man intet guld, men väldiga mängder äkta pärlor, och spanjorerna tvekade ej att plundra gravkamrarna, där hela korgar fyllda med pärlor voro inställda. Indianernas gästvänskap lönade de Soto med att röva med sig den kvinnliga hövdingen. Marschen gick nu mot nordväst upp till gränsen mot Tennessee och sedan åt sydöst genom Alabama. Överallt sökte de Soto efter guld men fann intet. Vid byn Mavila, som låg något norr om den nutida staden Mobile, hade hövdingen Tascalusa samlat sitt folk för att bjuda motstånd mot de vita rövarena. Det blev den största strid mellan indianer och vita, som någonsin

Fernando de Soto. I unga år följde han Pedrarias d'Avila till Darien-näset, undersökte Guatemalas och Yucatáns kuster och samlade en stor förmögenhet under erövringen av Peru. 1538 återvände han med en betydande väpnad styrka till Amerika och sökte under fyra år förgäves efter guld på Florida-halvön. — Efter Herreras.

Vid randen av Colorado flodens jättekanyon.

utkämpats på de nuvarande Förenta Staternas område. I denna kamp förlorade de Soto 170 man och hela sin tross, däribland i det närmaste 100 kg. pärlor. Mavila gick upp i lågor, och de Soto uppger antalet stu-

pade indianer till 2 500, men man kan gott stryka sista nollan i detta tal. "Om de Soto dödade 250 av dem utan att förlora mer än 170 av sina egna män, kom han ifrån affären för billigt pris." (Fiske.)

De Soto vände sig nu mot norr, övergick Mississippi och framträngde på dess västra strand kanske så långt som till det nutida New Madrid, cirka 250 km nedanför S:t Louis. Tomhant vände han nu söderut men dog den 21 maj 1542 och sänktes av sina soldater i Mississippi. En av officerarna, Luis de Moscoso, tog nu befälet, båtar byggdes, med vilka man seglade nedför floden och sedan väster ut, följande kusten. När de överlevande den 10 september 1543 nådde fram till Tampico, räknade de ej mer än 311 man.

Nu var spanjorernas guldjakt norrut slut. Indianerna hade fått smak på att slå ihjäl de vita. När en grupp dominikaner 1546—1549 försökte grundlägga en missionsstation i Florida, blevo de alla massakrerade av rödskinnen. Ännu en gång gjordes ett försök av fromma och välmenande män. Men indianerna hade fått blodad tand, och med knapp nöd undsattes missionärerna 1561. På hösten samma år påbjöd Filip II, att inga fler kolonisationsförsök skulle göras i detta land. Den spanska erövrarvågen hade fullständigt ebbat ut. När sedan den definitiva kolonisationen satte in, var det andra europeiska folk, mest fransmän och engelsmän, som trängde fram genom landet, följande många korsande indianstigar. Det var inte längre fråga om guld och slavar. Det gällde att lägga under sig stora vidder av den bördiga jord, som här låg väntande på plogarnas tysta och tåligena arbete. Det gällde att finna nya värdefulla kulturväxter och lära deras rätta bruk. Det gällde att tränga in i de oöverskådligt stora skogarna för att fånga deras pälsdjur. Det gällde att finna malm och kol för att bygga hyttor, sådana som man hade i hemlandet, så att man kunde smida verktyg och vapen i detta fjärran land. Det gällde att göra de stora vattenvägarna nyttiga i handelns tjänst. Först och sist gällde det att med geväret ständigt redo skydda nybyggarhuset, kvinnan och barnen mot de röda, som gång på gång voro på krigsstigen för att återvinna den jaktmark, som dock var deras. Både de nordamerikanska indianerna och nybyggarna voro hårdföra karlar, och därför fördes kriget mellan den röda stammen och den vita med stegrad förbittring och skoningslös uthållighet, tills föga var kvar av en urbefolkning, som i många drag var beundransvärd och nobel.

De Soto vid Mississippi. — Efter W. H. Powells målning i Capitolium, Washington.

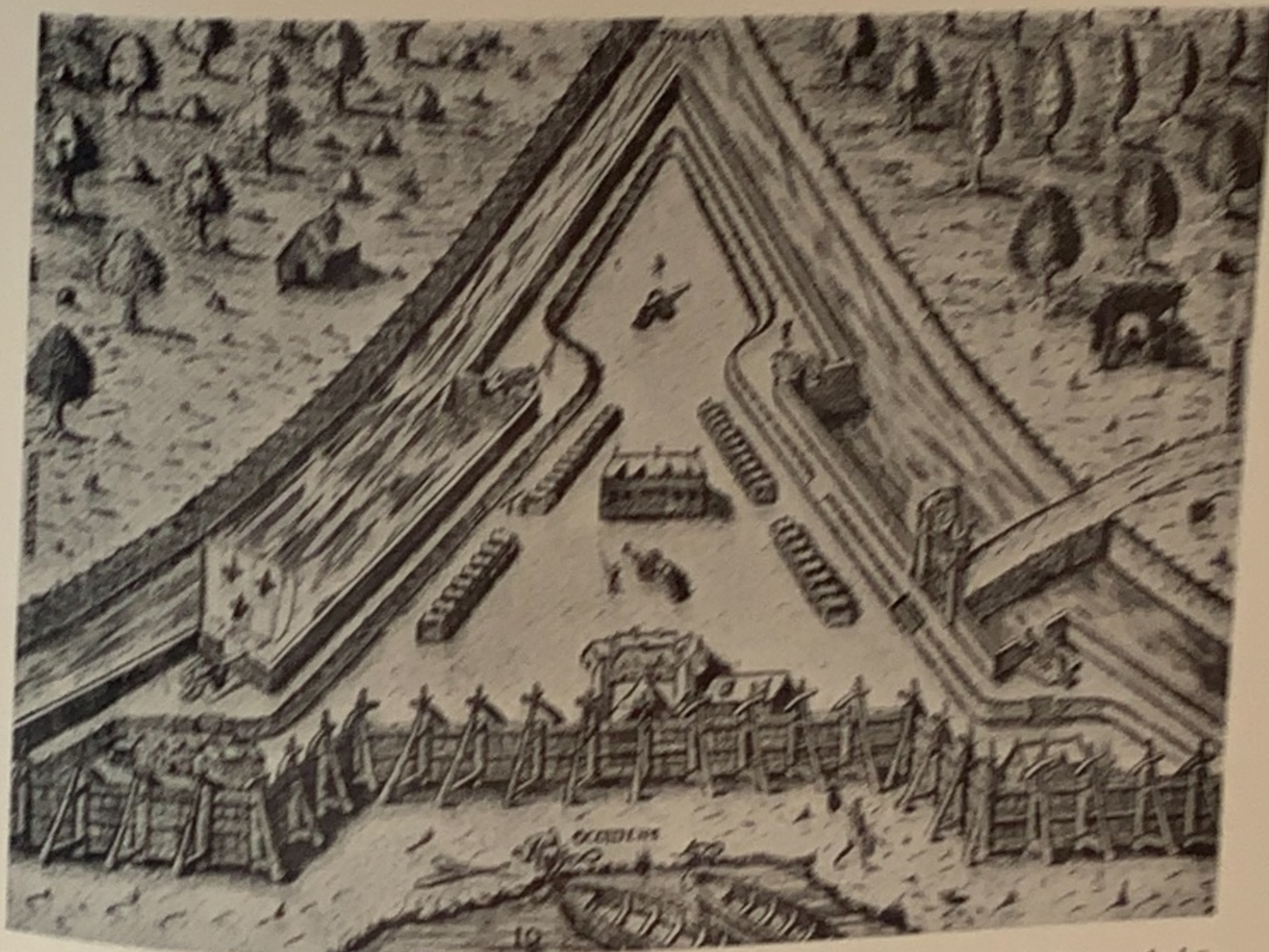
FORT CAROLINE

Innan vi övergå till skildringen av de stora färder och kolonisationsföretag, som drogo upp konturerna av den breda nordamerikanska kontinenten och lade upp de stora dragen av dess exploatering under den vite mannens hand, skola vi teckna oss till minnes några hetsiga sammanstötningar mellan fransmän och spanjorer på östkusten av Florida. Det var små händelser med rent lokala verkningar, endast litet fradga, som kastades upp på stranden från de europeiska religionskrigens malströmmar.

Under hugenottkrigen sände amiral Coligny 1562 en liten expedition under Jean Ribaut till Florida för att där söka grunda en hugenottkoloni. Vid en plats i nuvarande Syd-Carolina, som Ribaut kallade Port Royal, byggdes ett litet fort, där trettio man lämnades kvar, medan Ribaut seglade tillbaka till Frankrike för att hämta ut kolonisterna. Men de trettio karlarna, som lämnats kvar, skötte sig illa. De pressade ut matvaror från de kringboende indianerna, gjorde myteri och slog ihjäl sin befälhavare. När de ej hörde av Ribaut, byggde de en eländig brigantin och satte segel med kurs på Frankrike. När deras ringa matförråd tog slut, åto de upp en av kamraterna, upptogos av ett engelskt fartyg och fördes till London.

1564 seglade en av Ribauts vänner, René de Laudonnière, med en mycket större styrka och byggde ett fort, efter Karl IX kallat Fort Caroline. Felet med denna grupp var, att den till stor del bestod av fina herrar utan vana och håg till manuell arbete. Skaran degenererade snabbt, gjorde myteri och försökte sig på ett valhänt sätt som sjörövare. Ända ner till kusten av Cuba sträckte de sina barnsliga manövrer, vilket blev deras olycka. Under befäl av Pedro Menendez, en bra soldat, men trolös och grym, sändes elva skepp med 1 000 soldater för att göra slut på dessa kätare. Menendez såg i sig själv en korsfarare, som drog ut för att utplåna dessa eländiga avfallingar från den rätta tron, vilka dristat sig att härja på kusten av Cuba. Man räknade den 29 juni 1565, då denna korsfararflotta seglade ut från Cádiz. I Fort Caroline hade myteriet kvävts, sedan man avrättat några av de ledande upprorsmännen. Men det såg illa ut, då hungersnöd hotade, samtidigt som indianerna blevo alltmer fientliga. Den 28 augusti kom äntligen Ribaut med sju fartyg, bringande 300 soldater och rikliga förråd. Den 4 september siktade man från fortet den spanska flottan!

Menendez eskader hade starkt decimerats, så att han kom fram med endast fem fartyg. Han kände sig för svag att gå till direkt attack. Efter att ha

Efter mycket sökande funno fransmännen en holme kringspolad av floden, och här byggde de sitt fäste som de kallade Fort Caroline. Ugnen murades utanför fästningen för att husen som voro täckta med palmgrenar ej skulle fatta eld. — Efter Le Moyne.

utväxlat några utmaningar med fransmännen, kröp han uteder kusten till St. Augustine, där han satte igång med att befästa sig. Ribaut gick till sjöss för att leverera batalj, men en höstdagjämningssorkan satte hans flotta ur stridbart skick.

Menendez gjorde genast sin motoffensiv. Medan orkanen ännu rasade, gick han med 500 soldater och ett par indianska vägvisare under en forcerad tre dygns marsch till Fort Caroline, som han tog genom överraskning, och dödade alla män, kvinnor och barn. Sedan låg han på lur väntande på Ribauts skeppsbrutna folk, som strömmade in i flera flockar, vilka lovades pardon och sedan dödades.

Det kom en hämnare av oväntat slag. En fransk adelsman, som en gång blivit tillfångatagen av spanjorerna och gjord till galärslav, svor, då han blivit fri, att behandla spanjorerna i Florida på sitt eget vis. Det skulle bli en affär öga för öga och tand för tand. Han lyckades samla omkring sig 200 man och seglade ut med 3 små fartyg. Namnet på denne märklige

gascognare var Dominique de Gourgues. När han landade någon mil norr om det nu spanska Fort Caroline, fann han indianerna mer än villiga att bli med, när det nu gällde att göra slut på Menendez brutala våldsregerande. Under stor försiktighet närmade han sig fortet, som just då rymde 400 spanska soldater, vilka ej drömde om att det fanns en levande fransman på tusen mils avstånd. När de sutto vid sitt middagsbord, strömmade plötsligen fransmän och indianer in i det öppna lägret från alla väderstreck. Det blev ingen tid för ordnat försvar. Alla spanjorerna nedhöggos utom 15, som de Gourgues sparade för en speciell procedur. Det hade berättats, att Menendez, sedan han tagit fortet, hängt 15 av sina fångar i några träd under en inskription lydande: "Ej därför att de äro fransmän, utan därför att de äro kättare." Nu hängde de Gourgues sina 15 spanjorer i samma träd under devisen: "Ej därför att de äro spanjorer, utan därför att de äro lögnare och mördare."

Så satte de Gourgues segel och for hem. Men det var en betänklig lucka i hans för övrigt galanta operation. Menendez var ej där, han hade dessförinnan återvänt till Spanien.

Mandanhövding. — Efter Prinsen av Wied.